

НЕКЕ НЕДОУМИЦЕ ОКО ДОДЕЛЕ НОБЕЛОВЕ НАГРАДЕ ЗА МИР

Миле Ракић¹

Институт за политичке студије, Београд

Нобелова годишња награда, названа по шведском научнику Алфреду Нобелу, представља једну од најпрестижнијих награда још од 1896. године. Додељује се најзаслужнијима за ширење знања, па тиме и благостања, а за допринос у физици, физиологији, хемији, медицини, економији и књижевности. Уручује се од 1901. године сваког 10. децембра. Редовно је прате контроверзе, оштре критике, полемике, па и незадовољство, а нарочито од када је додељена Европској унији и Барак Обама, актуелном председнику САД. Највеће полемике у вези са доделом ове престижне награде водиле су се управо због различитих погледа на допринос добитника развоју економије и заговарању мира.

Кључне речи: *Нобелова награда, Европска унија, САД, Барак Обама*

„Једини циљ мога живота био је ширити знање, уверен да то значи, пре свега, ширити благостање”

А. Нобел

Увод

Алфред Нобел је своју имовину, 31 милион шведских круна (око 150 милиона долара), односно камате на овај износ, завештао најзаслужнијима за ширење знања, па тиме и благостања, а за допринос у физици, физиологији, хемији, медицини, економији и књижевности. Награда се додељује и за доприносе заговарања и развоја мира у свету.

Нобелова награда за мир је у Ослу 2012. године уручена Европској унији за уједињење континента, политику мира и допринос демократији. Међутим, још од намере да награду додели Европској унији Комитет за доделу награда је критикован (као и неколико пута приликом ранијих додела ове награде), јер је у то време Европска унија била готово у привредном колапсу. Ипак у образложењу о додели награде стоји да Европска унија и њени оснивачи већ 60-так година доприносе напретку мира и помирења, демократији и јачању људских права. *„Награда за мир*

¹ Др Миле Ракић је виши научни сарадник у Институту за политичке студије у Београду.

додељује се онеме ко је највише допринео на ширењу братства међу народима, укидању и смањењу војске као и за промоцију мировних конгреса...“; део је опорукe А. Нобела, написане у Паризу 1885. Мартин Лутер Кинг, Вили Брант, Мајка Тереза и Барак Обама само су нека од имена добитника награде. Примиле су је и 24 међународне организације. Међутим, од како се од 1901. додељује, редовно је прате контраверзе, оштре критике, полемике, па и незадовољство, а нарочито од када је додељена Европској унији и Бараку Обама. Тако, на пример, и данас многи сматрају да Европска унија није заслужила награду, јер не престаје да јача своје војне ресурсе иако свет пролази кроз тешку економску кризу, али и због нејединства чланица у вези са њеним буџетом и институцијама... Ово неслагање са Комитетом о додели награде објективно даје могућност да се створи шира расправа о Европи, али и о досадашњим и будућим доделама награде. Да ли се критеријум за доделу ове награде променио није баш сасвим јасно, али је чињеница да се сваке године повећава број претендената. Због тога је упутно осврнути се на претходне доделе Нобелове награде кроз неколико запажања о Европској унији и Бараку Обама као добитницима. Ово тим пре, јер се за разлику од осталих, Нобелова награда за мир може доделити учесницима одређених мировних преговора, иако они нису директно (непосредно) довели до коначног решења, односно до одређеног мировног уговора за који им се приписују заслуге. Због тога се поједине доделе могу сматрати, најблаже речено, упитним. Неке од њих су, на пример, 1973. године Хенрију Кисинџеру (САД) и Ле Дук Тоу (Вијетнам) (одбио награду) за вијетнамски мировни уговор или 1994, када је за напоре учињене у правцу мировног уговора на Блиском истоку, поред Шимона Переза и Јицака Рабина награду добио и Јасер Арафат. Накнадно одузимање Нобелове награде за мир није могуће.

Дакле, оправдано је поставити питање за шта се Европа у суштини борила и за шта се залаже убудуће. Чињеница је да би евроентузијазам који су испољили лидери за столом требало да се одржи и убудуће, јер је очигледно да ће морати одговарати и о будућој структури Европске уније, што постаје све чешће и озбиљније питање. Сви они су сагласни са Столтенбергом, премијером Норвешке, да је Европској унији потребна много већа интеграција. Да парадокс буде већи, Норвешка није чланица Европске уније, Велика Британија не жели у унију, а неке државе размишљају о изласку из ње. Истини за вољу, механизам за излазак из ЕУ није сасвим прецизан. Значајније је што су неке државе, као Словенија, Италија, Шпанија, Грчка и Хрватска привредно биле много јаче када су биле изван Европске уније. Нису занемарљива ни друга питања као што су: одбијање неких држава чланица да признају „отцепљење“ Косова и Метохије од Републике Србије, садашња актуелна и усијана ситуација око Украјине, садашњи однос према имигрантима, проблематика везана за Македонију итд.

Дилеме у вези са доделама Нобелове награде

Оправданост доделе Нобелове награде неким од добитника може бити упитна, нарочито додела Европској унији. Из новије историје је познато да је Европска унија по питању ратова у Југославији била доста резервисана и дистанцирана, те

није допринела успостављању мира. Када је то и чинила последице су биле страдања, јер се отворено сврставала „на једну страну”. С друге стране, Европска унија и данас директно или посредно учествује у различитим ратовима широм света у савезништву са западним савезницима – САД и НАТО-ом. Нарочито је индикативан пример директног уплитања у конфликт Украјине, иако она није чланица Европске уније или НАТО-а. Та иста Европа преко својих различитих актера на глобалном нивоу генерише сиромаштво и, да лицемерје буде још веће, фонд који је добила (910.000 евра) требало је да подели деци из сиромашних земаља. Посебно је интересантно што се лидери земаља Европске уније правдају да су почетак распада и догађаји на простору бивше Југославије управо допринели јачању и кохезији Европске уније. Међутим, чињеница је да ни данас нема слоге међу државама Европске уније по питању Украјине и односа према Русији, али и по питањима Западног Балкана, кризе еврозоне итд. Дакле, Европска унија је бременита многобројним економским, политичким безбедносним и другим проблемима (због којих је чак и Италија размишљала о поновном враћању своје монете – лире), чак и годину дана након добијања Нобелове награде.

Данас неки сматрају спорним доделу награде Мајци Терези којој се приписује верски фундаментализам, као и залагање против абортуса и јачања улоге жена у друштву, подржавање Католичке цркве и равнодушност по питању холокауста у Другом светском рату итд. Много контроверзи било је и у вези са лауреатима Јасером Арафатом, Шимоном Пересом, али и појединих организација, па се чини да по питању доделе ове награде изненађења ни убудуће не може бити. Тако је, на пример, амерички хемичар Линус Паулингу 1954. године добио Нобелову награду за хемију, а 1962. за мир, иако је познато да је био велики противник нуклеарних проба. Интересантно је да су Ле Дук То и Жан Пол Сартр одбили да приме ову ексклузивну награду Осим тога, Адолф Хитлер је забранио тројци немачких добитника Нобелове награде да је приме (Рихард Кун за хемију, 1939; Герхард Домагк за медицину, 1939 и Адолф Бутенанд за хемију, 1939). Такође и совјетска влада натерала је Бориса Пастернака, руског лауреата за Нобелову награду за књижевност 1958. године, да ту престижну награду одбије. Интересантно је да доделу Нобелове награде прате и друге занимљивости, па чак и бизарности. Правило доделе ове престижне награде јесте да је могу добити само живи, међутим, Дагу Хамарскејду (1961) и Ерику Акселу Карлфелту (1931) додељена је постхумно, јер су умрли након што су кандидовани. Мада је одлучено да се у таквим случајевима ова награда више не додељује, 2011. године припала је преминулом др Ралфу Штајнмајну за допринос у области медицине, јер Комитет није имао сазнања да је добитник преминуо.

Европска унија добитник је Нобелове награде 2012. године и поред великих проблема, анимозитета који владају међу чланицама и неуспешног решавања проблема на Балкану. Међутим, доделу ове награде не треба посматрати само са аспекта једне државе. Дакле, свака држава може да има одређени став према додели награде, што, у ствари, представља један од суштинских проблема када је реч о Нобеловој награди. Нису све државе подједнако расположене према добитницима, па и самом начину доделе. Тако је очигледно да ЕУ није добила ову награду због свог односа према БиХ, него њено проглашење за лауреата треба посматрати у ширем контексту. Када сагледају последице рата на простору бивше Југо-

славије, нарочито његове реперкусије на БиХ, али и на Србију и однос према Космету, може се видети да је „интервенција” међународне заједнице и у БиХ и у Србији била крајње неуспешна, а у томе је партиципирала и Европска унија. Посматрати ову награду само у кратком периоду не би било продуктивно и праведно. На примеру БиХ, Космета, па сада и Украјине, може се видети колико Европска унија не располаже адекватним инструментима да се реагује на кризу у земљи чији је политички систем инициран мировним споразумом под врховном аустријенцијом САД. Огроман проблем је и по питању агресије на Србију и допринос Европске уније сепаратизму Космета и његовом контаминацијом са 15 тона осиромашеног уранијума. Највећи проблем Европске уније на овим просторима је управо то што она која регулише и развија инструменте једног постмодерног (Џ. Куперовог) раја, која покушава да конструише и константну идеју вечног мира, треба да реагује у делу Европе који је изузетно конфликтан, који је конституисан као регион велике напетости и у којем се, захваљујући управо Европској унији, генерише спирала насиља и конфликата. Европска унија је одговорна и због тога што је прихватила од САД „палицу” да конституише, тј. да помогне у конституисању самоодрживе политичке заједнице, а за то није оспособљена. Свакако није занемарљива чињеница да Европска унија данас производи и по свету дистрибуира скоро трећину наоружања. Велике критике упућују се Европској унији да је она конструкција једне постдемократије или дефектне демократије где су утицај и улога грађана на нивоу партиципације скоро минимални. Такође, и даље траје лицемерна политика Европске уније према странцима, тј. емигрантима. Њима се мање или више отворено прети увођењем виза, а имигрантима са подручја захваћених ратом промовишу се различите методе са палете бремените социјално-политичким nihilизмом, национализмом и другим „измима”. У контексту те исте политике Европска унија се претвара у „бункер” и све више се дели на Запад и остатак. Свакако се не сме пренебрегнути и чињеница да у њој постоје и снажне ксенофобичне тенденције и кршења људских права.

Ипак, данас „поставља се питање смисла и користи од уласка Србије у Европску унију јер све мање чланице Европске уније морају под притиском Вашингтона и Брисела да воде антируску политику”.² Све то представља њено друго (лоше) лице. Истине ради, не сме се пренебрегнути ни чињеница да је Европска унија, с друге стране, један од највећих давалаца помоћи широм света и борац против сиромаштва у свету.

Међутим, од посебног је значаја да се Нобелова награда даје и као подстицај за даље деловање за добробит човечанства. Ипак, у периоду након добијања награде није показала да има снагу за превазилажење многобројних актуелних проблема, мада упорно тражи механизме за њихово превазилажење, што је позитивно и служи као пример рационалности и одлучности. Европска унија издваја за здравство много више средстава него за војни буџет. Европа јесте дом нација и искована је у обилу рата, али управо је то једина трајекторија која је успела да превлада те елементе конституције и да данас постане једна стварна просторија мира са тенденцијом да се развије у заједницу која негује те основне премисе. То значи да су критике које долазе, пре свега, од мировних активиста које су упућене на рачун Европске уније, веома

² Милошевић Зоран, Ђурић Живојин, „Империјално разарање државе”, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 102.

дискутабилне. Чињеница је да А. Нобел није мислио само на ненасилне методе већ и на смањење стајаћих армија. Но, можда ће нпр. следећи пут међу будућим лауреатима за Нобелову награду бити и нпр. НАТО који се, упркос тврдњама његових челника да су све мисије у функцији мира, коцка са стањем глобалне безбедности ради заштите сопствених геостратешких и геополитичких интереса у Украјини, кроз претходно дириговано изазивање унутрашњих немира у Украјини, али и у Ираку, Либији, Сирији... Познато је да Украјина није чланица Европске уније, али ни НАТО-а.

Уосталом, није занемарљива чињеница да је Тобјорн Јагланд, председник Комитета за доделу Нобелове награде за мир, изнео свој став и ставове још четири члана Комитета да никада нису тражили да неко врати Нобелову награду за мир „...чак ни од ратних злочинаца попут Хенрија Кисинџера, а то се сада тражи од Обама” (новине *Свенске Дагбладет*).

Комитет је доделио награду Бараку Обама 2009. године, када је успео да убеди све да подржава стварање новог окружења за мултилатералну дипломатију уз наглашавање истакнуте улоге Уједињених нација у решавању међународних конфликта. Последице Обаминог „мировног деловања” видљиве су кроз пораст небезбедности широм света, а нарочито у Европској унији услед доласка огромног броја имиграната, радикализације терористичких акција, додатног иритирања безбедности Русије и Кине и уопште размишљања о могућем избијању новог светског рата. Реалност Обаминог деловања разбила је илузије чланова Комитета, али и већег дела међународне заједнице. Осим тога, данас је „много чињеница” које указују на правац у којем Србија треба да иде, бар када је у питању будући развој, изглед националне безбедности и евентуално чланство у НАТО-у. Најважнија је чињеница да данас управо САД и чланице НАТО-а императивно захтевају да се од Србије отме Космет као „сувишан баласт” и то што пре, јер су САД очигледно запале у кризу у Авганистану, Ираку, Сирији па су им преко потребни наши „поражени војници”.³

Ипак чини се да негативне и позитивне политичке дискурсе не треба искључивати и унапред осуђивати када се ради о будућим лауреатима ове још увек најпрестижније награде. Због тога будућа додела Нобелове награде за мир и све расправе око ње треба да буду повод за размишљање о вредностима и заслугама будућег/их лауреата.

Закључак

Алфред Нобел је несумњиво имао идеју да се редовно награђују они који стварно дају значајне доприносе у развоју у физици, физиологији, хемији, медицини, економији, књижевности, уопштено речено за допринос развоја благостања, што представља оригиналну идеју вредну хвале и његову искрену намеру. Чињеница је да Нобелова награда, пре свега за мир, свакако представља подстицај даљем ширењу Европске уније и то у време када се све више говори о замору од њеног проширења и умору од разних реформи. Међутим, анализом

³ Ракић Миле, *Српски војници у америчким школама*, Правда, <http://www.glas-javnosti.rs/dodaci/natovodi-u-rat/srpski-vojnici-u-americkim-skolama>

додељених Нобелових награда може се уочити да постоје и контроверзе око доделе истих. Тако се може децидно указати да су ову престижну награду добиле и особе које су творци трајног ратовања у свету (нпр. амерички потпредседник Ал Гор), угрожавања безбедности схваћене у њеном најширем појмовном одређењу на свим нивоима (нпр. увођење ДДТ-а као пестицида 1948. године или нпр. лоботомија као третман у психијатрији 1949. године...), а ништа мање није значајно ни сазнање да ову престижну награду нису добили они који су свој живот посветили доприносу стварног мира, као нпр. Махатма Ганди и други попут њега. На крају, освртом на односе у савременој светској заједници лако се може закључити да је Западна Европа од Другог светског рата до данас колонија Сједињених Америчких Држава⁴. Отуда питање – да ли је Нобелова награда отишла у праве руке када је реч о Европској унији.

Литература

[1] Милошевић Зоран, *Идентитет Европе – будућност муслимана у Европској унији*, ИПС, Београд, 2012.

[2] Милошевић Зоран Ђурић Живојин, *Имperiјално разарање држава*, Институт за политичке студије, Београд, 2012. година, 38-45.

[3] <http://www.aftenposten.no/fakta/nobel/Alfred-Nobels-familie-tar-avstand-fra-okonomiprisen-6488401.html>

[4] <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:401165-Reagovanja-Nobel-za-spas-ujedinjene-Evroe>

[5] Ђурковић Миша, *Илузија Европске уније*, Catena mundi, Институт за европске студије, Београд 2015. година стр. 97-118.

[6] <http://www.aftenposten.no/fakta/nobel/Alfred-Nobels-familie-tar-avstand-fra-okonomiprisen-6488401.html>lažuriran: 20. okt. 2011. objavljeno: 25. nov. 2001 10:28

[7] [http://www.svd.se/nobels-testamente-visas-i-original\(20.04.2016.\)](http://www.svd.se/nobels-testamente-visas-i-original(20.04.2016.))

[8] [http://www.svd.se/15-skandaler-ur-nobelhistorien \(21.04.2016.\)](http://www.svd.se/15-skandaler-ur-nobelhistorien (21.04.2016.))

[9] [http://www.nezavisne.com/nauka-tehnologija/nauka/Zanimljivosti-o-dobitnicima-Nobelove-nagrade/212699\(23.04.2016\)](http://www.nezavisne.com/nauka-tehnologija/nauka/Zanimljivosti-o-dobitnicima-Nobelove-nagrade/212699(23.04.2016))

[10] Ракић Миле, *Српски војници у америчким школама*, Правда, [http://www.glas-javnosti.rs/dodaci/nato-vodi-u-rat/srpski-vojnici-u-americkim-skolama \(21.04.2016\)](http://www.glas-javnosti.rs/dodaci/nato-vodi-u-rat/srpski-vojnici-u-americkim-skolama (21.04.2016))

⁴ Ракић Миле, Буцак Горан, „Геополитички положај Срба у Републици Српској и избори 2014. године”, Политичка ревија бр. 1, Институт за политичке студије, Београд, 2015, стр. 33-48.